RAQAMLI PLATFORMALARDA INTELLEKTUAL MULK HUQUQLARINI HIMOYA QILISH MUAMMOLARI

Ergashev Dilshodbek
Toshkent davlat yuridik universiteti,
Tabiiy ruserslar huquqi magistranti
E-mail:dilshodbekergashev2929@gmail.com
+998993812004
https://doi.org/10.5281/zenodo.24072576

Annotatsiya. Maqolada raqamli platformalarda intellektual mulk huquqlarini himoya qilishning dolzarb muammolari tahlil qilinadi. Ruxsatsiz nusxalash va tarqatish, foydalanuvchilar joylagan kontent uchun platformalarning javobgarligi, huquqbuzarliklarning transchegaraviy xususiyati va yurisdiksiya masalasi, elektron dalillarni isbotlash, sun'iy intellekt, NFT va dipfeyk texnologiyalari, tovar belgilari va soxta mahsulotlar hamda huquqiy madaniyatning pastligi yoritiladi. O'zbekiston qonunchiligi, xalqaro hujjatlar hamda AQSH, Yevropa Ittifoqi va Janubiy Koreya tajribasi qiyosiy o'rganilib, milliy qonunchilikni takomillashtirish bo'yicha takliflar beriladi.
Kalit so'zlar: intellektual mulk, mualliflik huquqi, raqamli platforma, yurisdiksiya, elektron dalil, notice-and-takedown, tovar belgisi, sun'iy intellekt.

Аннотация. В статье рассматриваются актуальные проблемы защиты прав интеллектуальной собственности на цифровых платформах: несанкционированное копирование и распространение произведений, ответственность платформ за контент пользователей, трансграничный характер нарушений и вопросы юрисдикции, доказывание с помощью электронных доказательств, влияние искусственного интеллекта, NFT и дипфейков, оборот контрафактных товаров, а также низкий уровень правовой культуры. На основе анализа законодательства Узбекистана, международных документов и опыта США, Европейского союза и Южной Кореи предлагаются меры по совершенствованию национального законодательства.
Ключевые слова: интеллектуальная собственность, авторское право, цифровая платформа, юрисдикция, электронное доказательство, notice-and-takedown, товарный знак, искусственный интеллект.

Abstract. The article examines key problems of protecting intellectual property rights on digital platforms: unauthorized copying and distribution of works, platform liability for user-generated content, the cross-border nature of infringements and jurisdiction, proving infringement with electronic evidence, the impact of artificial intelligence, NFTs and deepfakes, counterfeit goods, and low legal awareness. Based on an analysis of Uzbek legislation, international instruments and the experience of the United States, the European Union and South Korea, the author proposes measures to improve national legislation.
Keywords: intellectual property, copyright, digital platform, jurisdiction, electronic evidence, notice-and-takedown, trademark, artificial intelligence.

Kirish

Bugun hayotimizni internetsiz tasavvur qilish qiyin: musiqa tinglash, kino ko‘rish, kitob o‘qish, rasm va video joylash kabi faoliyatning katta qismi YouTube, Instagram, Telegram, TikTok, onlayn do‘konlar va o‘quv saytlari kabi raqamli platformalarda sodir bo‘ladi. Bu platformalarda har kuni millionlab yangi materiallar paydo bo‘ladi va ularning har birining muallifi bor. Muallifning o‘z ijodi natijasiga nisbatan huquqi intellektual mulk huquqi deb ataladi.

Intellektual mulk – inson aqli va ijodi bilan yaratilgan narsa: kitob, qo‘shiq, film, dastur, rasm, ixtiro, brend nomi va boshqalar. Internet va ijtimoiy tarmoqlar kontent yaratish hamda tarqatishni osonlashtirgani bilan birga, uni ruxsatsiz o‘zlashtirish, tarqatish va tijoratlashtirish imkoniyatlarini ham keskin oshirib yubordi. Aynan shu yerda muammo boshlanadi.

Maqolaning maqsadi – raqamli platformalarda intellektual mulk huquqlarini himoya qilishdagi asosiy muammolarni aniqlash, O‘zbekiston qonunchiligi, xalqaro hujjatlar va xorijiy tajribani tahlil qilish hamda huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqishdir. Tadqiqotda huquqiy tahlil, qiyosiy-huquqiy va tizimli tahlil usullaridan foydalanildi.

1. Intellektual mulk va raqamli platformalar tushunchasi

O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 1031-moddasiga binoan intellektual mulk ikki katta guruhga bo‘linadi. Birinchisi – mualliflik huquqi va turdosh huquqlar: kitoblar, maqolalar, musiqa, filmlar, fotosuratlar, kompyuter dasturlari va ma’lumotlar bazalari. Turdosh huquqlar ijrochilar (masalan, qo‘shiqchi yoki aktyor), fonogramma tayyorlovchilar va teleradio tashkilotlarning huquqlarini anglatadi. Ikkinchisi – sanoat mulki: ixtirolar, foydali modellar, sanoat namunalari, tovar belgilari (brendlar) va firma nomlari.

Raqamli platforma – internet orqali foydalanuvchilarni bir-biri bilan yoki kontent bilan bog‘laydigan xizmat. Unga ijtimoiy tarmoqlar, video va musiqa xizmatlari, messenjerlar, onlayn bozorlar (marketplace), bulutli saqlash xizmatlari va elektron kutubxonalar kiradi. Bunday platformalarning o‘ziga xosligi shundaki, kontentni ko‘pincha platforma egasi emas, balki oddiy foydalanuvchilar joylaydi. Shu sababli “huquqbuzar kim?” degan savolga javob berish murakkablashadi.

2. Ruxsatsiz tarqatish va platformalarning javobgarligi

Eng katta muammo – asarlarning ruxsatsiz nusxalanishi va tarqatilishi. Pullik film, kitob yoki dasturning bepul nusxasi bir necha daqiqada Telegram kanallari, piratik saytlar va fayl almashish xizmatlarida paydo bo‘ladi. Muallif ko‘rgan zarar nafaqat pul bilan, balki obro‘ bilan ham o‘lchanadi. O‘zbekistonda intellektual mulk sohasini raqamlashtirish asosan davlat xizmatlari doirasida amalga oshirilmoqda: elektron ariza topshirish, yagona reyestr va QR-kodli guvohnomalar joriy etilgan. Biroq platformalardagi huquqbuzarliklarga qarshi tezkor va aniq huquqiy mexanizm raqamlashtirilgan ro‘yxatga olish tizimidan orqada qolmoqda.

Yana bir muhim masala: agar foydalanuvchi platformaga o‘zgalar asarini joylasa, javobgar kim – foydalanuvchimi yoki platformami? Platformalar odatda “biz faqat joy beramiz, kontent uchun foydalanuvchi javob beradi” deb javob beradi. Huquq egalari esa platforma bunday kontentdan reklama orqali daromad olishini va uni to‘xtatish imkoniyatiga ega ekanini ta’kidlaydi. Ko‘p davlatlar “xabar berish va olib tashlash” (notice and takedown) tizimini joriy etgan: huquq egasi shikoyat qiladi, platforma esa kontentni tezda o‘chirishi kerak. Biroq amalda

bu jarayon sekin kechadi, kino yoki musiqa premyeralari esa o‘chirilgunga qadar boshqa foydalanuvchilar tomonidan qurilmalariga saqlab olingan bo‘lishi mumkin.

3. Transchegaraviy xarakter va yurisdiksiya muammosi

Internetning global xususiyati tufayli asar bir davlat hududidan joylashtirilishi, boshqa davlatdagi serverlarda saqlanishi va dunyoning turli mamlakatlaridagi foydalanuvchilarga tarqatilishi mumkin. Natijada huquq egasi, huquqbuzar, platforma operatori va zarar yuzaga kelgan hudud turli davlatlarga to‘g‘ri kelishi ehtimoli bor. Bu nizoni ko‘rishga vakolatli sudni, qo‘llaniladigan qonunchilikni, zarar miqdorini aniqlash hamda sud qarorini boshqa davlatda ijro etish masalalarini keltirib chiqaradi. Bitta asardan bir vaqtda bir nechta davlatda noqonuniy foydalanilganda huquq egasi har bir yurisdiksiyada himoya izlashga majbur bo‘lishi mumkin.

Xalqaro-huquqiy jihatdan 1886-yilgi Bern konvensiyasining 5-moddasi 2-bandi muhim: unga ko‘ra himoya hajmi va huquqiy himoya vositalari himoya talab qilinayotgan mamlakat qonunchiligi asosida belgilanadi[1]. Demak, asarning bir davlatda yaratilgani yoki platformaning boshqa davlatda ro‘yxatdan o‘tganining o‘zi barcha holatlarda yagona qonunchilikni qo‘llash uchun asos bo‘lmaydi. WIPO Mualliflik huquqi to‘g‘risidagi shartnomasining (WCT) 8-moddasi esa asarlarni internet orqali ommaga yetkazish, jumladan, foydalanuvchilarga asardan o‘zlari tanlagan joy va vaqtda foydalanish imkonini berish bilan bog‘liq mutlaq huquqni belgilaydi[2].

Amaliy jihatni Yevropa Ittifoqi Sudining 2013-yil 3-oktabrdagi Pinckney v KDG Mediatech AG (C-170/12) ishi ko‘rsatadi. Sud tegishli shartlar mavjud bo‘lganda, asar mavjud bo‘lgan davlat sudi o‘z hududida himoya qilinadigan huquqqa yetkazilgan zarar bo‘yicha ishni ko‘rishi mumkinligini, bunda vakolat shu davlat hududidagi zarar bilan cheklanishini tushuntirgan[3]. Demak, kontentning bir necha mamlakatda mavjudligi barcha davlat sudlariga avtomatik ravishda cheklanmagan yurisdiksiya bermaydi.

O‘zbekiston qonunchiligida ham bu masalaning muhim jihatlari bor. “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonunning 2-moddasiga ko‘ra, xalqaro shartnomada milliy qonunchilikdagidan boshqacha qoidalar belgilangan bo‘lsa, xalqaro shartnoma qoidalari qo‘llaniladi; 4-modda esa xalqaro shartnomalar asosida O‘zbekiston hududida himoya qilinadigan asarlarni belgilaydi. Shu sababli davlatlar o‘rtasida huquqiy hamkorlikni kuchaytirish, huquqbuzarlik dalillarini elektron shaklda saqlash va almashish mexanizmlarini takomillashtirish, platformalarning murojaatlarni ko‘rib chiqish tartibini aniq belgilash hamda sud qarorlarini tan olish va ijro etishning samarali mexanizmlarini rivojlantirish zarur. Platformaning ro‘yxatdan o‘tgan davlati, server joylashuvi va zarar ko‘rilgan hudud o‘rtasidagi farqni hisobga oladigan aniq mezonlar ham ishlab chiqilishi lozim.

4. Dalil to‘plash va huquqbuzarlikni isbotlash qiyinligi

Raqamli muhitda huquq buzilganini isbotlashning asosiy qiyinchiligi elektron dalillarning o‘zgaruvchanligidir: huquqbuzarlik sodir etilgan sahifa o‘chirib yuborilishi, fayl almashtirilishi yoki akkaunt yopilishi mumkin. Oddiy skrinshot asarni kim va qachon joylashtirganini har

[1] https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/berne/index?utm_
[2] https://www.wipo.int/edocs/mdocs/diplconf/en/crnr_dc/crnr_dc_94.html?utm
[3] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:62012CJ0170&utm

doim ham tasdiqlamaydi. Shu sababli asarning asl nusxasi, joylashtirilgan vaqt, elektron ma'lumotlarning yaxlitligi va huquq egasiga tegishliligini tasdiqlovchi dalillar muhim. WIPO ham mualliflikni tasdiqlashda asar yaratilgan vaqtni qayd etish, nusxasini saqlash va vaqt tamg'alaridan foydalanish muhimligini ta'kidlaydi[4].

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksining 89²-moddasi raqamli dalillarga bag'ishlangan: internetda saqlanadigan ma'lumotlar, elektron fayllar, audio va videoyozuvlar ish uchun ahamiyatli ma'lumotni o'z ichiga olsa, raqamli dalil bo'lishi mumkin. Raqamli dalil nusxasini olishda uning yaxlitligi va haqiqiyligi saqlanishi, odatda esa asl dalil mavjud bo'lishi talab etiladi.

5. Yangi texnologiyalar: sun'iy intellekt, NFT va dipfeyk

Sun'iy intellekt yordamida yaratilgan asarlarda mualliflik huquqi kimga tegishli ekanligi, shuningdek, modellarni o'qitishda mualliflik huquqi bilan himoyalangan materiallardan foydalanish qonuniyligi yuzasidan bahslar mavjud. WIPO bu masalalarda insonning ijodiy hissasini va yaratilgan natijalarga bo'lgan huquqlarni aniqlash muhimligini ta'kidlaydi. NFT texnologiyasida raqamli token egasi bo'lish bilan token orqali bog'langan asarning mualliflik huquqiga ega bo'lish bir narsa emas: NFTni sotib olishning o'zi, tegishli huquqlar alohida berilmagan bo'lsa, asarni ko'paytirish, tarqatish yoki tijorat maqsadida ishlatish huquqini avtomatik bermaydi[5]. Dipfeyk texnologiyasi esa muayyan odamning ovozi va qiyofasini soxtalashtirib, ijrochilarning huquqlariga hamda shaxsiy huquqlarga zarar yetkazadi.

6. Tovar belgilari va soxta mahsulotlar

Raqamli platformalarda mashhur tovar belgilaridan noqonuniy foydalanish va soxta mahsulotlarning internet orqali sotilishi ham jiddiy muammodir. Birinchidan, ayrim sotuvchilar taniqli brendlarning nomi, logotipi yoki ularga juda o'xshash belgilarni ruxsatsiz ishlatib, mahsulotni asl mahsulot sifatida taklif qiladi. Bu iste'molchilarni chalg'itadi va tovar belgisi egasining obro'siga hamda iqtisodiy manfaatlariga zarar yetkazadi. Ikkinchidan, sotuvchilar akkauntlarini tez-tez o'zgartirishi, e'lonlarni o'chirishi yoki boshqa nom ostida qayta joylashtirishi mumkin, shu sababli noqonuniy savdoni aniqlash, dalillarni to'plash va platformadan choralar ko'rishni talab qilish murakkablashadi.

"Tovar belgilari, xizmat ko'rsatish belgilari va tovar kelib chiqqan joy nomlari to'g'risida"gi Qonunning 26-27-moddalarida tovar belgisiga bo'lgan mutlaq huquq va undan foydalanish tartibi belgilangan. Tovar belgisidan ruxsatsiz foydalanish, shu jumladan unga chalkashlik darajasigacha o'xshash belgini bir turdagi tovarlarda qo'llash huquqbuzarlik hisoblanishi mumkin, bunday belgi noqonuniy qo'llangan mahsulot, yorliq va qadoqlar esa kontrafakt mahsulot sifatida e'tirof etiladi. Bunday holatda iste'molchi asl va soxta mahsulotni ajrata olmaydi, brend egasi esa obro' va daromad yo'qotadi.

7. Huquqiy madaniyat va xabardorlikning pastligi

Himoyaga to'sqinlik qiluvchi omillardan biri foydalanuvchilarning huquqiy madaniyati va xabardorligi yetarli shakllanmaganligidir. Ayrim foydalanuvchilar kontentning ochiq

[4] https://www.wipo.int/en/web/copyright/protection?utm_source
[5] https://copyright.gov/policy/nft-study/?

joylashtirilganini undan erkin foydalanish mumkinligi bilan tenglashtiradi, natijada musiqa, fotosurat, video va matnlar muallif ruxsatisiz yoki litsenziya shartlariga rioya qilmasdan qayta joylashtiriladi. Huquqiy madaniyat nazariyasida u huquqiy ong va huquqiy xatti-harakatlar bilan uzviy bog‘liq holda talqin etiladi; bundan raqamli muhitda qonun talablarini bilish bilan birga, ularni amalda hurmat qilish ko‘nikmasini shakllantirish zarurligi kelib chiqadi. Prezidentning 2019-yil 9-yanvardagi PF-5618-son Farmoni bilan tasdiqlangan Konsepsiyada aholining huquqiy savodxonligini oshirishga alohida e’tibor qaratilgan. Bu yondashuvni intellektual mulk sohasiga tatbiq etib, foydalanuvchilarga kontentdan qonuniy foydalanish qoidalarini tushuntirish, mualliflikni ko‘rsatish madaniyatini rivojlantirish va huquqbuzarliklarning oldini olish mumkin.

8. O‘zbekiston qonunchiligida intellektual mulkning himoyasi

O‘zbekistonda intellektual mulk huquqlarini himoya qilish davlat tomonidan kafolatlangan. Fuqarolik kodeksining 97-moddasida intellektual faoliyat natijalariga nisbatan mutlaq huquqlar e’tirof etilgan, 1032–1040-moddalarida esa obyektlarni muhofaza qilish, shaxsiy nomulkiy va mulkiy huquqlar hamda ularni himoya qilish usullari belgilangan. “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi 2006-yil 20-iyuldagi O‘RQ-42-sonli Qonun fan, adabiyot va san’at asarlari, ijrolar, fonogrammalar va boshqa obyektlarga bo‘lgan huquqlarni himoya qilish asoslarini belgilaydi; mualliflik huquqi asar yaratilgan paytdan yuzaga keladi va uni himoya qilish uchun majburiy davlat ro‘yxatidan o‘tkazish talab etilmaydi. Tovar belgilari, ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari bo‘yicha maxsus qonunlar ham amal qiladi.

Huquqbuzarlik xususiyatiga qarab fuqarolik-huquqiy, ma’muriy va jinoiy javobgarlik qo‘llanilishi mumkin. Huquq egasi buzilgan huquqni tiklashni, noqonuniy foydalanishni to‘xtatishni va yetkazilgan zararni qoplashni talab qilishga haqli. Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksning 177-moddasi mualliflik huquqi, turdosh huquqlar, ixtirochilik va patent huquqlarini buzganlik uchun javobgarlikni nazarda tutadi va odatda unchalik og‘ir bo‘lmagan holatlarda jarima shaklida qo‘llanadi. Jinoyat kodeksining 149-moddasi esa bunday huquqbuzarlikni, odatda katta miqdorda zarar yetkazilgan yoki takroran sodir etilgan hollarda, jinoyat sifatida ko‘radi. Demak, qonunchilik bazasi shakllangan, ammo uni Telegram kanallari va ijtimoiy tarmoqlardagi ruxsatsiz tarqatishga nisbatan samarali qo‘llash mexanizmlari takomillashtirilishi lozim.

9. Xalqaro hujjatlar

Internetdagi asar bir vaqtning o‘zida bir necha davlatda huquqiy oqibat keltirib chiqargani uchun himoya xalqaro standartlarga tayanadi. Asosiy hujjatlar: 1886-yilgi Bern konvensiyasi, WIPO Mualliflik huquqi to‘g‘risidagi shartnomasi (WCT), WIPO Ijrolar va fonogrammalar to‘g‘risidagi shartnomasi (WPPT) hamda TRIPS bitimi. 1996-yildagi WCT esa asarlarni internet orqali ommaga yetkazish huquqini, texnologik himoya vositalari va huquqlarni boshqarish haqidagi elektron ma’lumotlarni muhofaza qilish qoidalarini nazarda tutadi va elektron kitoblar, filmlar, musiqa hamda dasturlarning noqonuniy nusxalanishiga qarshi kurashda muhim. WPPT ijrochilar va fonogramma ishlab chiqaruvchilar huquqlarini himoya qiladi, TRIPS bitimi esa mualliflik huquqi, tovar belgilari, patentlar va sanoat namunalarini himoya qilishning minimal xalqaro standartlarini belgilaydi.

Bu hujjatlarga qo‘shilish milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga moslashtirish va obyektlarning transchegaraviy muhofazasini kuchaytirish imkonini beradi. Biroq ularning amaliy samaradorligi milliy qonunchilikka tatbiq etilishiga, raqamli platformalar bilan hamkorlikka hamda huquqbuzarliklarni aniqlash va bartaraf etish mexanizmlariga bog‘liq.

10. Xorijiy tajriba

AQSHda 1998-yilgi Digital Millennium Copyright Act (DMCA) muhim o‘rin tutadi. Uning 512-bo‘limida “Notice-and-Takedown” mexanizmi belgilangan: huquq egasi platformaga noqonuniy joylashtirilgan material haqida xabarnoma yuboradi, platforma esa qonunda belgilangan shartlar asosida uni olib tashlaydi yoki unga kirishni cheklaydi[6]. Materialni joylashtirgan foydalanuvchiga qarshi xabarnoma yuborish imkoniyati berilishi huquq egasi va foydalanuvchi manfaatlari o‘rtasida muvozanatni ta’minlaydi.

Yevropa Ittifoqida 2019/790-sonli DSM direktivasining 17-moddasi onlayn kontent almashish platformalarining mas’uliyatini belgilaydi: platformalar huquq egalarining ruxsatini olishi, noqonuniy kontentni aniqlashi va qonunda nazarda tutilgan shartlarda uning tarqalishini cheklashi kerak[7]. 2022/2065-sonli Digital Services Act doirasida esa “ishonchli xabar beruvchilar” instituti joriy etilgan: noqonuniy kontentni aniqlashda maxsus bilimga ega mustaqil tashkilotlarning xabarlari platformalar tomonidan ustuvor tartibda ko‘riladi.

Janubiy Koreya Copyright Act qonunining 103-moddasida huquq egasi murojaati asosida asarning noqonuniy ko‘paytirilishi yoki uzatilishini to‘xtatish tartibi nazarda tutilgan, 133^2-moddasi esa noqonuniy nusxalarni tarqatayotgan foydalanuvchilarga ogohlantirish berish, kontentni o‘chirish va takroriy huquqbuzarlarning akkauntlarini vaqtincha to‘xtatib turish kabi choralarni belgilaydi[8].

Bu tajriba shuni ko‘rsatadiki, himoya faqat huquqbuzarni javobgarlikka tortish bilan cheklanmaydi: noqonuniy kontentni tezkor aniqlash va olib tashlash, platformalarning majburiyatlarini belgilash, takroriy huquqbuzarliklarning oldini olish hamda foydalanuvchiga o‘z pozitsiyasini bildirish imkonini berish ham zarur. O‘zbekiston uchun quyidagilar maqsadga muvofiq bo‘lishi mumkin: buzilish haqida xabar berishning yagona va qulay mexanizmini shakllantirish; platformalar tomonidan murojaatlarni ko‘rib chiqish muddatlarini belgilash; takroran joylashtirishga qarshi choralarni kuchaytirish; huquq egasi va kontent joylashtiruvchi foydalanuvchi manfaatlarini muvozanatlash.

Xulosa

Raqamli platformalarning jadal rivoji intellektual mulk obyektlarini yaratish va tarqatish imkoniyatlarini kengaytirish bilan birga yangi muammolarni ham yuzaga keltirmoqda: asarlarning ruxsatsiz tarqatilishi, tovar belgilaridan noqonuniy foydalanish, soxta mahsulotlar savdosi, sun’iy intellekt yordamida yaratilgan kontentning huquqiy maqomi. Asosiy muammolardan biri huquqbuzarliklarning transchegaraviy xususiyatidir: huquq egasi, huquqbuzar, server va foydalanuvchi turli davlatlarda bo‘lishi mumkin, bu esa qo‘llaniladigan

[6] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?frontend_editing=true&uri=CELEX:32019L0790&utm
[7] https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065?utm
[8] https://www.copyright.or.kr/eng/laws-and-treaties/copyright-law/chapter10.do?

qonun, vakolatli sud va oqibatlarni bartaraf etish masalalarini murakkablashtiradi. Raqamli dalillarni to‘plash va ularning haqiqiyligini tasdiqlash ham himoyani qiyinlashtiradi.

Bern konvensiyasi, WCT, WPPT va TRIPS himoyaning xalqaro asoslarini yaratadi, AQSH, Yevropa Ittifoqi va Janubiy Koreya tajribasi esa platformalar mas’uliyatini belgilash, noqonuniy kontentni tezkor olib tashlash va takroriy huquqbuzarliklarning oldini olish samarali himoyaning tarkibiy qismi ekanini ko‘rsatadi. O‘zbekistonda xabar berish va olib tashlash tartibini qonuniy mustahkamlash, platformalar uchun muddatlarni belgilash, elektron dalillarni saqlash mexanizmlarini rivojlantirish, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish va aholining huquqiy xabardorligini oshirish huquq egalarining manfaatlarini samarali himoya qilish uchun zarur.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES)

1. **Rahbariy adabiyotlar:**
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 9-yanvardagi PF-5618-sonli “Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to‘g‘risida”gi Farmoni.

3. **Qonun hujjatlari:**
4. O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. Ikkinchi qism
5. O‘zbekiston Respublikasining “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonuni.
6. O‘zbekiston Respublikasining “Tovar belgilari, xizmat ko‘rsatish belgilari va tovar kelib chiqqan joy nomlari to‘g‘risida”gi Qonuni.
7. O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi.
8. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi.
9. Adabiy va badiiy asarlarni himoya qilish to‘g‘risidagi Bern konvensiyasi. 1886-yil.
10. WIPO Mualliflik huquqi to‘g‘risidagi shartnomasi (WIPO Copyright Treaty — WCT). 1996-yil.
11. Intellektual mulk huquqlarining savdo jihatlari to‘g‘risidagi bitim (TRIPS Agreement). 1994-yil.
12. Fonogramma ishlab chiqaruvchilar manfaatlarini ularning fonogrammalarini noqonuniy takrorlashdan himoya qilish to‘g‘risidagi Jeneva konvensiyasi. 1971-yil.

13. **Internet nashrlari:**
14. https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/berne/index?utm_
15. https://www.wipo.int/edocs/mdocs/diplconf/en/crnr_dc/crnr_dc_94.html?utm
16. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:62012CJ0170&utm
17. https://www.wipo.int/en/web/copyright/protection?utm_source
18. https://copyright.gov/policy/nft-study/?
19. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?frontend_editing=true&uri=CELEX:32019L0790&utm
20. https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065?utm